

26 lipca 2021 roku

Dr hab. Anna Witeska-Młynarczyk

Interdyscyplinarny Zespół Badań nad Dzieciństwem, Uniwersytet Warszawski

Recenzja osiągnięć naukowo-badawczych dr Moniki Kujawskiej w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o kulturze i religii

1. Ocena pozostałego dorobku naukowego i innych form aktywności naukowo-badawczej, dydaktycznej i popularyzacyjnej Habilitantki

Dr Monika Kujawska posiada rzetelne wykształcenie, które z powodzeniem wykorzystwała do konsekwentnego wyznaczenia swojej ścieżki naukowej, a także do realizacji osiągnięcia naukowego, które mam przyjemność recenzować. Przygotowanie lingwistyczne do pracy w Ameryce Południowej zapewniły Habilitantce pierwsze studia magisterskie. W 2002 roku ukończyła filologię romańską (profil hiszpański) na Uniwersytecie Wrocławskim. Trzy lata później uzyskała stopień magistra w zakresie etnologii na tej samej uczelni. Wykształcenie etnologiczne zdobywała dalej na studiach doktorskich na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Habilitantka obrała specjalizację w zakresie etnobotaniki medycznej. Pracę pisała pod kierunkiem prof. dr hab. Danuty Penkali-Gawęckiej. Dotyczyła ona ziołolecznictwa w medycynie komplementarnej ludności polskiego pochodzenia zamieszkującej w prowincji Misiones w Argentynie. Praca ta stanowiła istotny przyczynek do zakreślania pola badawczego, z którego pochodzą materiały etnograficzne analizowane w tekstach przedstawionych jako osiągnięcie naukowe.

Etnobotanika od początku była w centrum zainteresowań Habilitantki. Z wykształcenia etnolożka, podnosiła swoje kwalifikacje w zakresie botaniki Ameryki Łacińskiej odbywając roczny kurs na Wydziale Agronomii Universidad de Buenos Aires, a także odbywając staż w Museo Argentino de Ciencias Naturales „Bernardino Rivadavia”. Współpracowała także z kluczowymi, z punktu widzenia jej pola badawczego, muzeami nauk przyrodniczych w Peru i w Argentynie, co istotne, mając swój wkład w rozbudowę ich herbariów. Swoją pracą Habilitantka przyczynia się do rozwoju wiedzy etnobotanicznej nie tylko dotyczącej obszaru Amazonii, ale także Polski. Na podkreślenie zasługuje jej zaangażowanie we współpracę z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym i opracowanie (wraz z Łukaszem Łuczajem, Joanną Sosnowską i Piotrem Klepackim) zbiorów etnobotanicznych Adama Fischera w formie książki, nad którą autor niegdyś zawiesił prace, zatytułowanej *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych. Słownik Adama Fischera*. Opracowanie materiałów zebranych przez Fischera wychodzi poza odtworzenie jego zbiorów. Wydanie zostało bowiem uzupełnione o brakujące hasła. Jest to ważna pozycja dla polskiej etnologii.

Habilitantka jest dobrze osadzona w międzynarodowym środowisku etnobotanicznym. Międzynarodowość stanowi zresztą wyraźny atut jej dorobku. Dr Monika Kujawska odbywała liczne staże, tak przed doktoratem, jak i po otrzymaniu stopnia doktora (w Centro de Investigaciones del Bosque Atlantico, Museo Argentino de Ciencias Naturales „Bernardino Rivadavia” División de Plantas Vasculares w Buenos Aires, na University of Kent, School of Anthropology and Conservation, na Uppsala University czy Universidad Autónoma de Madrid) oraz podejmowała się współpracy naukowej

m.in. w ramach międzynarodowych projektów (członkini grupy merytorycznej w projekcie dr Normy I. Hilgert). Wygłosiła wykłady gościnne na uczelniach we Włoszech, w Hiszpanii, w Szwecji, Brazylii, Wielkiej Brytanii oraz w Argentynie. Jest członkinią kluczowych dla swojej subdyscypliny międzynarodowych towarzystw naukowych: Society for the Anthropology of Lowland South America, Society of Ethnobiology, Society for Economic Botany.

Pozytywnie wyróżnia się doświadczenie Habilitantki w realizacji grantów badawczych finansowanych przez NCN. Z jednej strony konkursy, w których Habilitantka brała udział cechuje silna konkurencja, z drugiej strony zgłaszane granty badawcze są rzetelnie i wieloetapowo oceniane. Konsekwentne sukcesy na tym gruncie pozwalają wnioskować, że Habilitantka należy do czołówki młodych polskich antropologów. Zatrudnienie w jednostkach naukowych dr Monika Kujawska realizowała częściowo w tej formie – jako kierowniczka lub wykonawczyni grantów. Od 2015 roku do 2017 roku pełniła rolę kierowniczką dwóch projektów grantowych (PRELUDIUM, SONATA). Od 2015 roku zatrudniona została na Uniwersytecie Łódzkim w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej poza systemem grantowym. Tutaj szczególnie interesująco zapowiada się inicjatywa Habilitantki tworzenia zespołu badawczego łączącego podejście etnobotaniczne z antropologią środowiskową i relacyjną (w tym wielogatunkową). Podjęcie się tego zadania wskazuje na dojrzałość naukową Habilitantki i zarysowuje interesujące perspektywy jej rozwoju, a także ukazuje jej zaangażowanie w najnowsze ujęcia teoretyczne definiujące współczesną antropologię. Od 2019 roku, dr Monika Kujawska kieruje projektem badawczym *Wiedza lokalna na temat użycia roślin leczniczych i jadalnych w Ameryce Południowej – międzykulturowe badania porównawcze* (OPUS NCN). O ile prace składające się na recenzowane osiągnięcie naukowe nie wykorzystują w pełni potencjału porównawczego zebranego materiału etnograficznego, to właśnie analiza porównawcza stanowi główną oś kierowanego aktualnie przez dr Monikę Kujawską projektu. Będzie on finalizowany w roku 2022. Już teraz można przewidywać, że prace będące jego wynikiem pozwolą na wykorzystanie różnorodnego materiału i ciekawie skonstruowanego pola badawczego w pełni eksponując dorobek Habilitantki, która prezentuje się jako dojrzała badaczka zdolna do samodzielnego rozwijania wypracowanego przez lata pola badawczego, a także do podejmowania stymulującej współpracy z innymi badaczkami i badaczami. Lektura tekstów i autoreferatu nie pozostawiają wątpliwości, że prace badaczki będą ewoluować w bardzo ciekawym i teoretycznie nośnym kierunku (inspirowane m.in. przewrotem ontologicznym w antropologii i pracami brazylijskiego antropologa Eduardo Viveiros de Castro). Z przedstawionych materiałów wyłania się sylwetka młodej naukowczynie, która nastawiona jest na rozwój, cechuje ją otwartość na współpracę, umiejętność prowadzenia dialogu z przedstawicielami innych dyscyplin, łatwość poruszania się na gruncie międzynarodowym, kreatywne formułowanie pytań na ugruntowanym już i jasno zarysowanym polu badawczym, śmiałe inicjowanie eksperymentów metodologicznych, liczne sukcesy zarówno publikacyjne jak i w konkursach grantowych.

Dorobek publikacyjny Habilitantki oceniam jako bardzo dobry (jak przedstawia w autoreferacie – Impact Factor po uzyskaniu stopnia doktora 28.075, liczba cytowani 364, H-index 11, 500 punktów MNiSW). Dr Kujawska jest autorką i współautorką 40 prac naukowych (1 monografii, 8 rozdziałów w tomach pod redakcją, 28 artykułów naukowych). Większość publikacji to publikacje anglojęzyczne w formie artykułów. Wiele z nich to prace wieloautorskie.

Aktywność konferencyjną oceniam słabo - od uzyskania doktoratu, czyli na przestrzeni ponad 6 lat, Habilitantka brała udział w 9 konferencjach naukowych. Na uwagę zasługują za to jej działania organizacyjne – od czasu uzyskania stopnia doktora zorganizowała dwie konferencje etnobiologiczne we Wrocławiu i w Łodzi. W ramach PTL zorganizowała międzynarodowe seminarium etnobotaniczne. Współuczestniczyła także, jako członkini komitetu naukowego, w organizacji kongresu etnobotanicznego w Brazylii oraz konferencji etnobotanicznej w Argentynie. Pomimo mało licznych

wystąpień konferencyjnych Dr Monika Kujawska aktywnie uczestniczy w międzynarodowym i polskim życiu akademickim. Jest częścią redakcji *Etnobiologii Polskiej*, *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* oraz redaktorką tematyczną *Forests*. Recenzuje dla uznanych międzynarodowych czasopism (m.in. dla *Human Ecology*, *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*). Wykonuje też ekspertyzy w konkursach grantowych (NCN).

Habilitantka ma doświadczenie w prowadzeniu dydaktyki zarówno w języku polskim jak i angielskim, a także, jak wykazuje w autoreferacie, po hiszpańsku (współprowadzenie kursu *Etnobiologia. Aproximaciones teóricas y metodológicas en el context de la 'ciencia de los saberes'* na Universidad Nacional del Litoral w Argentynie). Zajęcia prowadziła zarówno z przedmiotów, w których się specjalizuje np. *Antropologia lasu w perspektywie relacji międzygatunkowych* jak i wprowadzając studentów w elementarne zagadnienia z zakresu antropologii np. *Etnografia Polski i Europy*. Można więc powiedzieć, że dorobek dydaktyczny Habilitantki jest dość rozległy. Wprawdzie rzadko, ale recenzuje także rozprawy doktorskie i sprawuje opiekę naukową nad studentami.

Dr Monika Kujawska jest także zaangażowana w popularyzację wiedzy naukowej np. uczestnicząc w audycjach radiowych. Na uwagę zasługuje też fakt, że prace Habilitantki ukazują się w wolnym dostępie. Wydaje się to świadomym wyborem, który odbieram jako wyraz zaangażowania na rzecz demokratyzacji wiedzy i jej szerokiej dostępności.

Podsumowując, aktywność akademicką Habilitantki oceniam bardzo pozytywnie, a ją samą widzę jako naukowczynię gotową do samodzielnej pracy, dojrzałą, wnikliwą, ambitną i nowatorską.

2. *Ocena wskazanego jako osiągnięcie naukowe (zgodnie z art. 16 ust. 2 Ustawy o stopniach i tytule naukowym) cyklu publikacji pt. „Wiedza i praktyki lokalne związane z wykorzystaniem roślin leczniczych wśród grup migrantów, metysów i rdzennej ludności w Ameryce Południowej. Badania z zakresu etnobotaniki i antropologii medycznej”*

Jako osiągnięcie naukowe Habilitantka wskazała cykl 11 artykułów naukowych autorskich (3) i wieloautorskich (8) opublikowanych w języku angielskim w uznanych czasopismach o zasięgu międzynarodowym. Tematyka cyklu dotyczy niszowego obszaru badań etnobotanicznych – praktyk związanych z wykorzystaniem roślin leczniczych wśród migrantów transnarodowych oraz ludności tubylczej Amazonii. Przedstawione prace są owocem trwających 11 lat badań etnograficznych prowadzonych wśród trzech społeczności: potomków migrantów z Polski zamieszkujących północną część prowincji Misiones w Argentynie (kolonia Wanda i kolonia Lanusse), metysów Paragwajskich, którzy także wyemigrowali do Misiones i pozostawali w bliskich kontaktach z ludnością przybyłą z Polski, a w końcu także rdzennej ludności Ashaninka zamieszkującej w Amazonii peruwiańskiej w regionie rzeki Tambo. Praca z grupami o odmiennych historiach społeczno-ekonomicznych, opierających swoje rozumienie świata na różnych kosmologiach i postawach ontologicznych a jednocześnie zamieszkujących podobne środowiska (a czasem wręcz zasiedlających te same lokalizacje), a zatem mających dostęp do tych samych roślin, pozwoliła Habilitantce zbudować szeroką perspektywę oraz wygenerować szereg ciekawych pytań badawczych. Praca ta była też z pewnością wymagająca czasowo (nawiązywanie kontaktu, budowanie pola badawczego wśród nowych społeczności). Prace dr Moniki Kujawskiej poszerzają wiedzę etnograficzną przede wszystkim na temat uprawiania, użytkowania, a także budowania relacji ze światem roślin i rozumienia ich wpływu na życie ludzkie, a także licznych możliwych sposobów badania tych relacji w różnych kontekstach.

Pewnym wyzwaniem dla osoby recenzującej jest ocena dorobku, w którym dominują artykuły wieloautorskie. Wkład pracy Habilitantki w tych tekstach jest różny (35%, 50%, 42%, 40%, 75%, , 85%,

75%), ale w większości wypadków zdaje się ona przyjmować rolę liderki merytorycznej (konceptualnej). Osobiście, bardzo cenię pracę zespołową i uważam, że, o ile pozostaje ona wciąż niedoceniana w Polsce, to faktycznie otwiera ona przed naukowczyniami i naukowcami nowe możliwości (również współpracy międzynarodowej i interdyscyplinarnej), a, ze względu na koleżeńskie recenzje i pogłębione dyskusje, przyczynia się także do wzrostu jakości badań i publikowanych artykułów. Jak zauważa w autoreferacie sama Habilitantka współpraca w z natury interdyscyplinarnych badaniach etnobotanicznych jest nieodzowna, gdyż wymaga połączenia wielu kompetencji (antropologicznych, językowych, botanicznych, ekologicznych, farmakologicznych/chemicznych, statystycznych). To właśnie współpraca z naukowcami i naukowczyniami posiadającymi kompetencje w zakresie statystyki czy ekologii pozwoliły habilitantce aplikować nowe metodologie do zebranego materiału etnograficznego oraz rozwinąć szersze spojrzenie, konieczne do tworzenia np. replikowalnych w różnych warunkach metod. Jestem zdania, że taka współpraca jest o wiele bardziej dynamiczna, twórcza i rozwijająca niż działania indywidualne. Wprawdzie na gruncie polskim rozprawy habilitacyjne rozumiane jako osiągnięcie indywidualne najczęściej mają formę monografii, to jednak przybierająca na sile tendencja do interdyscyplinarności, a także coraz wyraźniejsze preferencje publikowania w formie artykułów, pozwalają mi spojrzeć na przedstawiony dorobek jako na działania zmierzające w kierunku adoptowania bardziej nowoczesnych metod pracy i podążania w kierunku znoszenia barier narodowych w nauce. Może się to wiązać z rezygnacją z pewnego prestiżu czy poczucia własności intelektualnej danego dzieła, ale z punktu widzenia nauki są to wybory bardzo korzystne. Co istotne, dorobek Habilitantki, który przedstawia jako pozostałe osiągnięcia, jest bardzo solidny. Wieloautorskość proponuję więc rozumieć jako duży atut Habilitantki – właściwy jej samej sposób pracy i rozwoju refleksji, który przynosi dobre rezultaty.

O ile wysoko cenię korzyści płynące z wieloautorskości artykułów, o tyle, w moim odczuciu, kłopotliwą jest kwestia powtarzalności pewnych części tekstu pojawiających się w kolejnych artykułach składających się na osiągnięcie naukowe. Chodzi głównie o fragmenty wprowadzające kontekst historyczny, ekonomiczny i społeczno-kulturowy. Uznaję jednak, że taki jest charakter artykułów naukowych, a wprowadzenia trudno pisać za każdym razem w nowy, odkrywczy sposób. Dodatkowo, ze względu na fakt, że artykuły zgłoszone jako osiągnięcie naukowe w części opierają się o materiał zebrany do doktoratu, trudno wyznaczyć linię dzielącą dorobek habilitacyjny od pracy poświęconej doktoratowi. Jak podkreśla w autoreferacie autorka artykuły nie powielają analiz zawartych w doktoracie, lecz należy je traktować jako odrębne prace naukowe zawierające w sobie nowe pytania i hipotezy badawcze, a także testujące nowe metodologie. Habilitantka regularnie odbywa wyprawy badawcze, stopniowo poszerza swój teren badawczy, włącza do badań kolejne społeczności, a także rośliny. Biorąc pod uwagę trudności w budowaniu terenu badań etnograficznych w tak odległym geograficznie miejscu, nie widzę powodu, by podnosić płynność granicy pomiędzy materiałem zawartym w doktoracie i w osiągnięciu naukowym zgłoszonym do procedury habilitacyjnej jako mankament. Podkreślałabym raczej pozytywne strony dorobku płynące ze spójności i konsekwencji w pracy nad obranym tematem. Zwiększa to eksperckość Habilitantki i pozwala jej na większą swobodę w stawianiu nowych pytań i eksploracji hipotez oraz w pogłębianiu analiz.

Oceniając osiągnięcie naukowe zgłoszone do oceny przez dr Monikę Kujawską, będę kierowała się porządkiem, który autorka zaproponowała w autoreferacie dzieląc artykuły na trzy grupy: a) prace poświęcone sposobom i miejscom pozyskiwania roślin leczniczych, ze szczególnym uwzględnieniem przydomowych ogrodów; b) prace pisane w nurcie klasycznej etnobotaniki; oraz c) artykuły dotyczące pluralizmu medycznego Polonii argentyńskiej z Misiones.

a) *prace poświęcone sposobom i miejscom pozyskiwania roślin leczniczych, ze szczególnym uwzględnieniem przydomowych ogrodów*

Ta grupa artykułów poświęcona została ogrodom przydomowym w Misiones, a w szczególności uprawianym w nich roślinom leczniczym. Wszystkie teksty pisane były wspólnie z innymi akademikami i akademikami i stanowią istotny wkład w toczące się dyskusje w różnych obszarach etnobotaniki. Z pewnością są też ważnym elementem etnografii tego regionu Argentyny. Materiał badawczy zbierany był w formie wywiadów i inwentarzy ogrodów przydomowych (Kujawska i Pardo-de-Santaya 2015; Furlan, Kujawska, Hilger, Pochettino 2016; Kujawska, Zamudio, Albán-Castillo, Sosnkowska 2020), a także, w wypadku jednego z tekstów (Kujawska, Zamudio, Montti, Priz Carillo 2018) – użyto ankiet oraz narzędzi geoprzestrzennych w celu określenia zależności pomiędzy kompozycją ogrodów przydomowych, a ich lokalizacją – charakterem osadnictwa i odległością od naturalnych terenów występowania roślin leczniczych. W artykule autorzy bronią hipotezy kompensacji niedoboru środowiska („environmental scarcity compensation hypothesis”). Użyte nowatorskie sposoby analizy (połączenie metod jakościowych i ilościowych takich jak analiza głównych składowych z regresją liniową) są replikowalne i mogą być stosowane w innych miejscach na świecie do określania zależności między liczbą gatunków rodzimych i nierodzimych w ogrodach a najkrótszym dystansem od siedlisk naturalnych np. lasu. Tekst jest przykładem metodologicznych innowacji powstałych na styku różnych dyscyplin, możliwych właśnie dzięki współautorstwu.

Oprócz etnobotaniki, teksty umieszczone w tej grupie wpisują się w dorobek studiów nad migracją. Właśnie na styku tych dwóch subdyscyplin można usytuować artykuły pisane na temat migrantów z Polski i ich potomków oraz migrantów z Paragwaju do Argentyny czy argentyńskich *criollos* (Kujawska i Pardo-de-Santaya 2015; Furlan, Kujawska, Hilger, Pochettino 2016; Kujawska, Zamudio, Montti, Priz Carillo 2018). Z drobnych zastrzeżeń, artykuł „Management of medicinally useful plants by European migrants in South America” (Kujawska i Pardo-de-Santaya 2015) w tytule zapowiada dyskusję dotyczącą strategii pozyskiwania, pielęgnowania i wykorzystania roślin leczniczych stosowanych przez europejskich migrantów, a faktycznie dyskusja dotyczy polskich migrantów i ich potomków. Założenie, że inni migranci europejscy zachowują się tak, jak polscy i że przykład Polaków osiadłych w Argentynie i ich potomków można ekstrapolować na inne grupy migrantów europejskich wydaje mi się problematyczny. Ważnym wątkiem w pracach Habilitantki jest zmiana miejsca zamieszkania, która prowadzi do modyfikacji sposobów pozyskiwania roślin leczniczych i wzrostu znaczenia ogrodów przydomowych, jako miejsca uprawy roślin leczniczych. Autorzy wskazują na rosnące znaczenie lasu dla pozyskiwania roślin leczniczych i fakt ten tłumaczony jest przepływem wiedzy między migrantami a metysami paragwajskimi. Po lekturze tekstu czuję pewien niedosyt etnograficzny. Ogromnie ciekawe byłoby móc przyrzeć się bardziej szczegółowo w jaki sposób ta wiedza jest przekazywana np. pomiędzy mężczyznami, a potem pomiędzy mężczyznami i kobietami czy pomiędzy pokoleniami. Wymagałoby to jednak innego charakteru badań, m.in. wyjścia poza wywiad, inwentarz ogrodu i metodę spaceru, w stronę towarzyszenia w życiu codziennym różnych kategoriom osób – mężczyznom w lesie, kobietom w domach. Rozszerzenie pracy etnograficznej pozwoliłoby na uzyskanie głębszego wglądu w praktyki społeczne i mam nadzieję, że prace Habilitantki będą się otwierać także w tym kierunku.

Inny rodzaj głębi Habilitantka (wraz z współautorem) uzyskuje wprowadzając ujęcie historyczne (Kujawska i Pardo-de-Santaya 2015) umożliwiające uchwycenie zmiany i przyjrzenie się procesom adaptacyjnym ludności polskiego pochodzenia napływającej do Misiones. Autorzy wskazują zarówno na zmieniające się zwyczaje uprawiania roślin, jak i, co szczególnie ciekawe, na nowe problemy zdrowotne, z którymi ludzie zmagają się w danym klimacie i na które poszukują remediów. Istotne staje się nie tylko nowe środowisko, ale także problemy zdrowotne, które generuje. Czy środowisko zatem też ma w tych procesach sprawczość? Ten sprawczy wymiar nowego środowiska, do którego udają się migranci warty jest większej uwagi. Sposoby nawiązywania z nim relacji/reakcji na nie przez ludność

napływową oraz stopniowa transformacja praktyk opieki nad własnym zdrowiem to temat bardzo ciekawy i warty eksploracji także z innych perspektyw niż „strategie” migrantów w dbaniu o zdrowie.

Rozważając mocne strony tekstów umieszczonych w tej grupie należy zwrócić uwagę na wprowadzane do nomenklatury etnobotanicznej pojęcia (*repertuar podstawowy* czy *poza-użytkowe podejście w etnobotanice*). Traktuję to jako marker dojrzałej i niezależnej refleksji Habilitantki i grupy naukowców, z którą współpracowała (Furlan, Kujawska, Hilger, Pochettino 2016; Kujawska, Zamudio, Albán-Castillo, Sosnkowska 2020). W tekście *To What extent are medicinal plants shared between country home gardens and urban ones?* autorzy weryfikują hipotezę, że na terenie północnego Misiones ludzie należący do różnych grup (metysi i potomkowie europejskich migrantów) i żyjący na różnych terenach (wiejskich, miejskich, peryferyalnych) w gruncie rzeczy dysponują podobnym zbiorem roślin leczniczych (tzw. repertuarem podstawowym/*core repertoire*), które również użytkują w podobny sposób, a ich kompozycja jest po prostu zmienna bez wyraźnej tendencji jeśli chodzi o usytuowanie. Autorzy podkreślają, że istotny wpływ na wypracowanie podstawowego repertuaru roślin ma ciągły przepływ między mieszkańcami miast i wsi, a także charakterystyczne dla prowincji poleganie na roślinach leczniczych w czynnościach terapeutycznych. Pojęcie wydaje się bardzo użyteczne do prowadzenia analiz w różnych kontekstach geograficznych i ekologicznych.

W końcu tekst *The Relationship between a Western Amazonian Society and Domesticated Sedges* (Kujawska, Zamudio, Albán-Castillo, Sosnkowska 2020) traktuję jako pracę wybijającą się. Tekst bazuje na badaniach przeprowadzonych z rdzenną ludnością Ashaninka na temat udomowionych ciborów (typ roślin). Artykuł ten jest szczególnie ciekawy, ponieważ, nie tylko proponuje nowe podejście w etnobotanice tzw. podejście poza-użytkowe, ale także włącza w pole interpretacji rozważania dotyczące kosmologii miejscowej ludności zakładającej m.in. sprawczość cibor i ich upodmiotowienie oraz krewniaczy rodzaj relacji, które łączą rośliny i ludzi. Jest to w moim odczuciu zdecydowania najciekawsza praca, która, przy szerszym włączeniu metod z zakresu antropologii społecznej, może dać pełniejszy obraz fascynujących praktyk łączących świat człowieka i roślin w danym kręgu kulturowym.

b) prace pisane w nurcie klasycznej etnobotaniki

Habilitantka wskazała cztery artykuły w tej grupie. Wychodząc z klasycznej etnobotaniki, teksty mają na celu głównie dokumentację i katalogowanie roślin leczniczych używanych i uprawianych przez ludność w Misiones. Istotne są tu informacje na temat lokalnych nazw roślin, sposobów ich medycznego użytkowania (jakie ich części są używane i w jaki sposób), sposobów pozyskiwania. Warta zauważenia jest świadomość autorki tekstów dotycząca napięcia będącego wyrazem relacji władzy, a dotyczącego emicznej i naukowej taksonomii roślin. Antropolożka nie reprodukując tych relacji władzy prezentuje swoją postawę etyczną – wyczulona na osoby, z którymi pracuje, prezentuje wartość naświetlenia postawę moralną, która na pierwszym planie stawia wiedzę uczestników badań i to ich perspektywę wybija na pierwszy plan. Badania wypełniają lukę w literaturze migracyjnej jako, że przybliżają mało eksplorowany kierunek migracji (z wiejskiej Europy Środkowej do wiejskich subtropikalnych terenów Argentyny).

Dwa pierwsze artykuły dotyczą migrantów z Polski i ich potomków. Pierwszy prezentuje farmakopeę roślinną tej grupy (129 roślin). Co ciekawe tylko połowa z roślin znajdujących się na liście jest użytkowana przez badaną społeczność zgodnie z farmakologicznie pojmowaną skutecznością. Autorzy wskazują na praktyki kontynuacji użytkowania 19 gatunków zgodnie z tym, jak użytkowano je w Polsce przy jednoczesnej otwartości na wiedzę i gatunki roślin dostępne na miejscu. W artykule dyskutowane są teorie akulturacji i adaptacji kulturowej. Obraz heterogenicznej wiedzy, ale też niski poziom zgodności pomiędzy użytkowaniem roślin będących częścią polskiej farmakopei w Argentynie i

tradycyjnymi sposobami ich użytkowania oraz znaczne poszerzenie obecnego katalogu roślin wskazuje na głębokie zmiany kulturowe wywołane migracją.

Kolejny artykuł (Kujawska, Pieroni 2015) skupia się na praktykach kontynuacji tradycyjnego lecznictwa w położnictwie, zamowach i nastawianiu kości. Dobrze pokazuje funkcje adaptacyjne na przykładzie roślin używanych do zwalczania pasożytów układu pokarmowego, gdzie tradycyjne stosowane rośliny zostały zastąpione miejscowymi, ze względu na ich większą efektywność (po raz kolejny wart eksploracji byłby wątek sprawczości środowiska i lokalnej ekologii dla praktyk ziołolecznictwa).

Samodzielny artykuł zgłoszony jako część dzieła dotyczy praktyki picia napoju z ostrokrzewu paragwajskiego oraz jego mniej oczywistego zastosowania – jako transporter (z ang. conveyor) roślin leczniczych. Badania były prowadzone wśród społeczności Paragwajczyków, którzy nie postrzegają yerba mate jako rośliny leczniczej. Przyjmowana w dwóch formach – ciepłej i zimnej, jako transporter wpisuje się też w podział na leki ciepłe i zimne funkcjonujący w tubylczych kosmologiach.

Ostatnim w tej grupie jest artykuł oparty o metody statystyczne i indeksy różnorodności porównujący farmakopeę trzech z badanych przez Habilitantkę społeczności: migrantów z Polski i ich potomków, metysów paragwajskich oraz Indian Guarani (Kujawska, Hilgert Keller, Gil 2017). Kluczowym spostrzeżeniem w tym tekście jest bliskość farmakopei potomków migrantów z Polski i metysów, którą autorzy artykułu tłumaczą podobieństwami w stosowanych filozofiach leczenia (podejście oparte na symptomach). Indianie Guarani wraz ze swoją ontologią relacyjną reprezentują tu odrębny kulturowo świat terapii. Po raz kolejny, nieocenione w tego typu pracy byłoby móc czytać bardziej rozległe fragmenty etnograficzne ilustrujące przytaczane argumenty.

W autoreferacie Habilitantka otwarcie zaznacza też, że jej doświadczenie z metodami analizy ilościowej z jednej strony są podyktowane wymogami publikacyjnymi czasopism etnobotanicznych, z drugiej stanowią wyraz jej poszukiwań. Zaznacza też swoje krytyczne podejście do indeksów znaczenia kulturowego roślin, co być może zapowiada nakierowanie na szersze stosowanie metod jakościowych w badaniach własnych oraz otwartość na eksplorację innych aspektów rzeczywistości kulturowej – jak choćby wplatanie analizy czynnika kosmologii czy wierzeń; pogłębianie refleksji na temat perspektywizmu w odniesieniu do relacji między światem ludzi i roślin; wzrost znaczenia obserwacji uczestniczącej w badaniach Habilitantki.

c) artykuły dotyczące pluralizmu medycznego Polonii argentyńskiej z Misiones

Prace z tej podgrupy wpisują się w dorobek subdyscypliny antropologia i etnobotanika medyczna. Oba artykuły to samodzielne prace Habilitantki. W obu pojawiają się analizy strukturalne, które ukazują praktyki ziołolecznictwa w nowym ujęciu. W *Forms of medical pluralism among the Polish community in Misiones, Argentina* (Kujawska 2016) autorka rozważa miejsce ziołolecznictwa w całym systemie dostępnych terapii – zarówno biomedycznych, jak i w zakresie medycyny komplementarnej stosowanej przez potomków migrantów z Polski zamieszkujących Misiones. Artykuł jest dobrze osadzony w pracach z zakresu pluralizmu medycznego. Wprowadza przypadek etnograficzny, który służyć może analizom porównawczym. Jak wskazuje Habilitantka, nie ma prac etnobotanicznych poświęconych temu obszarowi geograficznemu, w których wykorzystywana byłaby perspektywa pluralizmu medycznego. Na miejscu jest więc podkreślenie prekursorskiego charakteru prac Habilitantki. Po raz kolejny ciekawy jest aspekt temporalny i podjęcie się sportretowania zmian wywołanych migracją – porównanie praktyk przed i po zmianie miejsca zamieszkania i ocena ciągłości i zmian. Ziołolecznictwo okazało się bardzo trwałą formą leczenia. W artykule tym mamy analizę strukturalną czynników, które przyczyniły się do popularności ziołolecznictwa (we wcześniejszych

pracach strategii migrantów kojarzone były częściej ze sprawczością - „agency”). Wprowadzenie wątków strukturalnych wydaje mi się bardzo ważne, gdyż pozwala zrozumieć konkretne praktyki w świetle ich osadzenia w pewnej sieci relacji, wiedzy, ale też infrastruktury medycznej i paramedycznej, która też ulega zmianom (np. wzrost znaczenia biomedycyny poprzez rozbudowę infrastruktury). To spojrzenie, bliskie krytycznej antropologii medycznej (Critical Medical Anthropology), zmienia dynamikę rozumienia praktyk i staje się punktem wyjścia do bardziej politycznych rozważań, które rzucają zupełnie inne światło na sprawczość czy rezylencję tradycyjnych praktyk. Po raz kolejny Habilitantka włącza w rozważania etnobotaniczne ciekawą perspektywę i rzuca nowe światło na zebrany materiał badawczy. W artykule tym czuć napięcie pomiędzy medycyną komplementarną a biomedycyną, konkurują one ze sobą i ten obraz wydaje mi się dość uproszczony. Dopiero w kolejnym artykule autorka dochodzi do bardziej kompletnego imaginarium. W tekście *Different systems of knowledge found in the reproductive health of Ashaninka women from the Peruvian Amazon* (Kujawska 2019) autorka wprowadza pojęcie krajobrazu medycznego, co pozwala na przyglądanie się relacjom pomiędzy różnymi systemami wiedzy i praktyk terapeutycznych, które wyewoluowały w konkretnym krajobrazie polityczno-ekonomicznym i które określają repertuar dostępny dla kobiet z badanej społeczności. Skupienie uwagi na współistnieniu, a nie konkurencji dobrze obrazuje proces rozwoju myśli Habilitantki, która jawi się jako osoba szukająca coraz to lepszych i bardziej kompletnych ujęć badanego tematu.

W końcu ostatni artykuł odłączony od pozostałych *Cognition, culture and utility: plant classification by Paraguayan immigrant farmers in Misiones, Argentina* (Kujawska, Jiménez-Escobar, Nolan, Arias-Mutis 2017) to tekst najbardziej teoretyczny, wyraźnie włączający się w debatę o postrzeganiu, konceptualizowaniu i klasyfikowaniu świata naturalnego (chodzi o aspekty percepcyjne i użytkowe) przez społeczności tubylcze i lokalne. Autorzy artykułu bazując na badaniu etnograficznym przeprowadzonym wśród migrantów z Paragwaju wskazują, iż społeczność ta klasyfikuje rośliny biorąc pod uwagę zarówno charakterystyki funkcjonalne jak i percepcyjne, ale też, że sposoby klasyfikacji można i należy rozumieć w świetle lokalnych epistemologii. Ciekawy materiał etnograficzny pozwala czytelnikom poznać wiele poziomów i sposobów klasyfikacji roślin (właściwości humoralne, ekologia, smak etc.) dokonywanych przez członków tej społeczności. Włączenie się w dyskusję trwającą od lat 70-tych XX wieku stanowi też wyraz dojrzałości i gotowości Habilitantki do wpływania na kształt głównych debat swojej subdyscypliny.

Konkluzja

Rozpatrując prace Habilitantki na gruncie polskim należy wskazać na ich ważność dla rozwoju etnobotaniki i antropologii medycznej. Obie subdyscypliny są wprawdzie rozpoznawalne w Polsce, ale pozostają mało rozwinięte. Rzadkością jest, by pole badawcze polskich antropologów medycznych czy etnobotaników było zlokalizowane poza Polską. Przedstawiony dorobek naukowy reprezentuje dojrzałą pracę naukową, która czerpie z aktualnych trendów w antropologii i propaguje nowe perspektywy na gruncie nauki polskiej.

Dr Monika Kujawska bardzo konsekwentnie realizuje obraną ścieżkę zainteresowań akademickich, stopniowo pogłębiając i poszerzając zakres stawianych pytań badawczych i stosowanych metodologii, a także włączając w badania nowe grupy osób i otwierając sobie możliwości analiz porównawczych. Habilitantka z powodzeniem podejmuje współpracę interdyscyplinarną z naukowcami z innych krajów. Przedstawione do recenzji prace są kontynuacją ścieżki obranej przez Habilitantkę na początku drogi akademickiej. Przedstawiony cykl artykułów wskazuje nie tylko na ugruntowaną eksperckość autorki, słyszalność jej głosu w międzynarodowych dyskusjach toczących się na gruncie etnobotaniki, ale także

na nowatorskość podejmowanych przez nią analiz i ciągle poszukiwanie świeżych sposobów ujęcia tematu. Szczególnie imponuje mi skrupulatnie nakreślony w toku wieloletniej pracy antropologicznej teren badawczy, który autorka osiągnięcia stopniowo poszerza, ale też interpretuje przyjmując nowe perspektywy.

Nie ulega wątpliwości, że dr Monika Kujawska jest aktywną i rozpoznawalną academiczką zarówno w Polsce, jak i na świecie, a w szczególności wśród etnobotaników. Habilitantka ma znaczący dorobek naukowy, a przedstawiony cykl publikacji pt. *Wiedza i praktyki lokalne związane z wykorzystaniem roślin leczniczych wśród grup migrantów, metysów i rdzennej ludności w Ameryce Południowej. Badania z zakresu etnobotaniki i antropologii medycznej* spełnia wymagania stawiane rozprawom habilitacyjnym. Z pełnym przekonaniem popieram wnioski o przyjęcie pracy za podstawę przewodu i dopuszczenie habilitantki do następnych jego etapów.

Anna Witeska-Młynarczyk